

Postmodernism กับประวัติศาสตร์

อดิศร ตักก็สูง*

ความนำ

Postmodernism เป็นปฏิกิริยาของนักคิดแนวหนึ่งซึ่งต่อต้านวิธีคิดแบบ Modernism ที่อิงอยู่กับแนวทางของวิทยาศาสตร์อันทรงอิทธิพลในโลกวิชาการมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 กระแสความความคิดนี้ได้ทำลายรากฐานความรู้และอุดมการณ์ของสาขาวิชาต่างๆ ในปัจจุบันอย่างกว้างขวาง ไม่เว้นกระทั่งแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ เพราะนักคิดแบบ Postmodernism ได้ตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับภววิสัยและวิธีการของประวัติศาสตร์ไว้หลายแง่มุม การท้าทายนี้จึงมีผลกระทบยิ่งเพราะนับแต่นั้นไปนักประวัติศาสตร์จำต้องทบทวนธรรมชาติของวิชาเสียใหม่ก่อนจะปล่อยให้ปฏิกิริยานี้สร้างวิกฤตจนทำให้ประวัติศาสตร์ล่มสลายลง

ประวัติศาสตร์กับการค้นหาความจริงของอดีต

นับแต่ยุคโบราณกาลนักประวัติศาสตร์ในโลกตะวันตกต่างให้ความสำคัญต่ออดีตของมนุษยชาติด้วยความพยายามค้นหาความจริงเกี่ยวกับตัวมนุษย์โดยมนุษย์เอง ดังผลงานของปราชญ์ชาวกรีกชื่อ Herodotus ในเรื่อง Historia (การได้สวน) งานชิ้นนี้เป็นความพยายามที่จะแยกเรื่องของเทพเจ้าออกจากมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือแยก logos ออกจาก myth ด้วยการอธิบายจากมนุษย์และโดยมนุษย์ ในขณะที่ปราชญ์ชาวกรีกอย่าง thucydides ก็ได้สร้างผลงานที่จะอธิบายความผิดพลาดในการบันทึกเหตุการณ์ในอดีต พร้อมทั้งแสวงหาระเบียบวิธีในการเข้าถึงความจริงที่เกิดขึ้นด้วยแง่มุมที่ว่าปัจจุบันมีส่วนสัมพันธ์อนาคตโดยมนุษย์เองเป็นผู้กำหนด ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ถูกค้นพบและบ่งบอกโดยตัวมนุษย์ อิทธิพลความคิดของนักปราชญ์กรีกทั้งคู่นี้เองก็ได้ทำให้วิธีการค้นหาความจริงในอดีตมีการพัฒนาขึ้นจนก่อให้เกิดเป็นวิธีการที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์” เพื่อใช้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม (ไซยันต์ ไชยพร, 2536 : 60-61)

วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์จึงเริ่มขึ้นในโลกตะวันตกยุคโบราณและพัฒนาตนเองเรื่อยมาภายใต้อิทธิพลกว้างๆ จากงานของ Herodotus และ Thucydides โดยมีเป้าหมายนอกจากเพื่อมองอดีตอย่างมีจุดหมายแล้วยังต้องการเข้าใจอดีตเพื่อเป็นบทเรียนในด้านต่างๆ เช่นในสังคมโรมันโบราณรัฐบุรุษหรือผู้นำทางการเมืองจำต้องรู้เรื่องราวอดีต เพื่อยกเหตุการณ์ในอดีตมาอ้างอิง

* อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

เพื่อเป็นบทเรียนทางการเมืองเพราะเป็นหนทางหนึ่งที่จะเป็นแรงบันดาลใจในการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 57) เช่นเดียวกับในโลกของตะวันออกในสังคมจีนโบราณ ต่างให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องนำทาง จริยธรรมกับเป็นบทเรียนด้านการเมือง ดังในทัศนะของปรัชญาเมธี “ซ่งจื๊อ” ว่าประวัติศาสตร์มิใช่เพียงการบันทึกแต่เป็นการปรับข้อดีเพื่อผลประโยชน์ปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ในแง่นี้จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคมท่ามกลางความวุ่นวายทางการเมือง (สุวรรณา สถาอานันท์, 2533 : 83) อย่างไรก็ตามแม้ว่าประวัติศาสตร์จะเป็นกระบวนการที่พยายามค้นหาความจริงที่เกิดขึ้น แต่เนื่องจากวิชานี้ยังไม่แยกตัวเองออกจากงานวรรณกรรมอย่างเด็ดขาด ประวัติศาสตร์จึงมักถูกตั้งข้อสงสัยในแง่มุมมองปรัชญาอยู่เสมอเกี่ยวกับความจริงแท้และวิธีการแสวงหาความจริง

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในโลกวิชาการของตะวันตกช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 (Enlightenment) ประวัติศาสตร์ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทมาสู่ความเป็นวิชาการสมัยใหม่ขึ้น ซึ่งช่วงสมัยนี้ประวัติศาสตร์จึงต้องตอบปัญหาและข้อกังขาในแง่มุมมองปรัชญาเกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีแห่งความรู้ (Epistemology) และเรื่องภววิทยา (Ontology) ซึ่งเป็นไปพร้อมกับการพิสูจน์ในแง่วิทยาศาสตร์ว่ามีวิธีการศึกษาความรู้ในอดีตเป็นไปอย่างไร ถูกต้องและน่าเชื่อถือเช่นวิธีการวิทยาศาสตร์อย่างไร ข้อกังขาดังกล่าวได้ทำให้ประวัติศาสตร์เกิดการปรับตัวครั้งใหญ่ในแง่มุมมองของการศึกษา กล่าวคือประวัติศาสตร์จำเป็นต้องมีสถานภาพเป็นวิชาที่แน่ชัด ต้องมีวิธีการศึกษา ต้องมีปรัชญา นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสชื่อ Giambattista Vico เป็นผู้จุดประกายให้กับปรัชญาประวัติศาสตร์ ด้วยการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับขั้นตอนพัฒนาการของอารยธรรมมนุษย์ (ธีระ นุชเปี่ยม, 2540 : 60) โดยมีนักคิดอย่าง Voltaire ได้เสนอให้มีการใช้คำว่าปรัชญาประวัติศาสตร์ขึ้น ซึ่งหมายความว่านับแต่ไปประวัติศาสตร์หาใช้เรื่องราวที่ไร้สาระ แต่มีวิธีการศึกษาซึ่งมุ่งเน้นไปที่หลักฐาน การที่ประวัติศาสตร์มีการปรับตัวครั้งใหญ่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางภูมิปัญญานี้ ผลก็คือทำให้แนวคิด วิธีการแสวงหาความรู้และการนำเสนอผลงานมีความประณีต ชัดเจนจนกลายเป็นวิชาที่น่าเชื่อถือ โดยเฉพาะการเข้าถึงอดีตซึ่งเกิดขึ้นมาแล้วอย่างจริง ๆ

พัฒนาการทางภูมิปัญญาของโลกตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ทำให้นักประวัติศาสตร์พัฒนาแนวคิดและวิธีการศึกษาผลงานมากขึ้น ประกอบกับการเจริญของการศึกษาประวัติศาสตร์ในเชิงการสัมมนาที่เยอรมนี (โดยการนำของ Leopold Von Ranke) และการจัดตั้งหอจดหมายเหตุสำคัญๆ ช่วยส่งเสริมให้การศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์เจริญขึ้นมา (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 60) ในช่วงสมัยนี้เองมีนักประวัติศาสตร์หลายสายหลายสำนักเริ่มสนใจต่อการกำหนดขอบเขตความหมายประวัติศาสตร์ให้แน่ชัดเพื่อความกระจ่างและมีสถานะเป็นวิชาการ เนื่องจากนักคิดยุคนี้เห็นว่าประวัติศาสตร์หาใช่เพียงการสืบหาข้อเท็จจริง โดยการพรรณาความไม่ แต่ประวัติศาสตร์ต้องยกระดับไปสู่การตีความและอธิบายได้อย่างมีหลักเกณฑ์ การถกเถียงดังกล่าวจึงนำไปสู่การแบ่งแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ออกเป็นหลายแนว ที่เด่นชัดก็คือในกลุ่มปฏิฐานนิยม (Positivism) และกลุ่มจิตนิยม (Idealism) (ธีระ นุชเปี่ยม, 2538 : 3) นอกจากนี้ก็ยังมีถกเถียงเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการศึกษาในเรื่องประวัติศาสตร์จะเป็นแขนงหนึ่งเป็นเอกเทศ หรืออาศัยแนวทางของสาขาวิชาอื่น โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์มาเป็นหลักในการศึกษา ทำให้ประวัติศาสตร์ยุคนี้จึงแบ่งออกเป็นสาขาย่อยต่างๆ ซึ่งส่วนหนึ่งนั้นเป็นผลกระทบมาจากการนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลอดีตใหม่บนพื้นฐานของทฤษฎีต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ ดังผลงานการวิภาษวิธีของ คาร์ล มาร์กซ์ (Carl Marx) เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคนี้จะมีทั้งแบบรังเก (Ranke) แบบสังคมศาสตร์หรือแบบมาร์กซิสต์ ที่มีความแตกต่างกันก็ตามแต่สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือทั้งหมดล้วนแล้วแต่เชื่อในเหตุผลแห่งวิทยาศาสตร์ และเชื่อว่าประวัติศาสตร์สามารถบรรลุความจริงแท้แน่นอนของอดีตได้ (ธงชัย วินิจจะกุล, 2544 : 301) เพียงแต่จะใช้วิธีการแบบไหนเท่านั้นเอง

ในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นเวลาสำคัญของพัฒนาการทางเมืองในยุโรปและในกลุ่มลาตินอเมริกา เนื่องจากลัทธิชาตินิยมสมัยใหม่กำลังเข้ามามีบทบาทอย่างสูงทั้งในการสร้างจักรวรรดิและการเรียกร้องเอกราช ลัทธิชาตินิยมและแนวความคิดเรื่องชาติทำให้ประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวง เพราะประวัติศาสตร์ (โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ชาติ) ถูกใช้ด้วยจุดประสงค์ในด้านอื่น (เช่นรวมชาติ) มากกว่าการศึกษาเรื่องจริงในอดีต การนำเสนอภาพที่บิดเบือนเพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์ชาตินิยม รวมทั้งการสร้างอารมณ์ร่วมจากประสบการณ์ที่เข้มข้นจึงเกิดขึ้นและถูกขยายเกินความจริง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 61) งานทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มมีสถานภาพและความน่าเชื่อถือทางวิชาการก็กลายมาเป็น “เครื่องมือทางอำนาจ” ดังนั้นในช่วงศตวรรษนี้ผลงานประวัติศาสตร์จึงเกี่ยวข้องกับรัฐ ชนชั้นสูง ชนชั้นปกครอง การส่งเสริมฐานะรัฐเป็นส่วนใหญ่ ความสอดคล้องของอุดมการณ์ทางสังคมและชาติกับประวัติศาสตร์นั้นทำให้การเขียนประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นไม่เกี่ยวข้องแต่เฉพาะกับข้อเท็จจริงหรือสิ่งที่เรารู้เท่านั้น แต่กลับโยงไปถึงความเชื่อ ความหวัง และความหวั่นกลัว (ธีระ นุชเปี่ยม, 2540 : 61) ผลที่ตามมาก็คือความรู้ทางประวัติศาสตร์จึงถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการสาขาต่างๆ โดยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์อยู่เสมอว่าวิธีการและความเที่ยงตรง (Objective) ของประวัติศาสตร์ยังมีข้อกังขา

Postmodernism : สัจธรรมของประวัติศาสตร์

นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน แม้การแสวงหาความจริงทางประวัติศาสตร์ยังคงแบ่งออกเป็นหลายรูปแบบ ทั้งการแสวงหาความจริงจากภายนอกด้วยปรัชญาและทฤษฎีที่สร้างจากการเลียนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือการแสวงหาความจริงจากภายในด้วยการวิพากษ์หลักฐานโดยยึดหลักความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดก็ตาม แต่ความก้าวหน้าของแนวการศึกษาดังกล่าวก็ยังมีข้อถกเถียงซึ่งยุติไม่ได้ในเรื่องวิธีการและภาววิสัยมาโดยตลอด ดังนั้นในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมาได้มีกลุ่มกระแสใหม่ที่เรียกว่า Postmodernism ได้เสนอแนวคิดที่ท้าทายและทวนกระแสเกี่ยวกับวิธีการของนักประวัติศาสตร์อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความจริงแท้ของอดีตว่าถูกสร้างด้วยภาษาซึ่งมีเป้าหมายและอุดมการณ์ทางการเมืองแฝงอยู่ (ธีระ นุชเปี่ยม, 2545 : 38)

แนวคิดแบบ Postmodernism โดยรวมแล้วยังไม่มีนิยามความหมายตายตัว ไม่ใช่ทฤษฎีบทหนึ่งในการอธิบายโลกหรือสังคมที่ชัดเจนแต่ Postmodernism เป็นแนวทางการรับรู้และเข้าใจสังคมมนุษย์อย่างกว้างๆ แนวหนึ่งซึ่งท้าทายกระแสความคิดแบบวิทยาศาสตร์อันทรงอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์ตั้งแต่ยุค Enlightenment เป็นต้นมา Postmodernism ได้ท้าทายวิชาประวัติศาสตร์สมัยใหม่อย่างถอนรากถอนโคน เพราะเสนอว่าการวาดอ้างความเป็นจริงด้วยวิธีการที่เป็นศาสตร์ที่ผ่านมาเป็นการอำพรางตัวเองของความรู้ทางประวัติศาสตร์ซึ่งอันที่จริงเป็นแค่ผลของปฏิบัติการของภาษาประเภทหนึ่ง (ธงชัย วินิจจะกูล, 2541 : 354-368) วินัย พงศ์ศรีเพียร (2541) ได้สรุปการวิพากษ์ของสำนัก Postmodernism ที่มีต่อสังขัตติธรรมทางประวัติศาสตร์ได้อย่างน่าสนใจไว้ว่า

หนึ่ง เป็นไปไม่ได้ที่ใครจะล่วงรู้ทุกสิ่งทุกประการในอดีต เพราะฉะนั้นจึงเป็นไปไม่ได้เช่นกันที่ใครจะล่วงรู้ความจริงที่เกิดขึ้นในอดีต

สอง ในเมื่อนักประวัติศาสตร์ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลทุกสิ่งทุกประการในอดีตและนักประวัติศาสตร์เองก็ยังนำข้อมูลเพียงบางส่วนมาใช้ โดยข้อมูลดังกล่าวยังผ่านการเลือกสรร(อย่างมีปัญหาน่ากังขา) และตีความแสดงความคิดเห็นโดยนักประวัติศาสตร์เอง การนำเสนอข้อมูลจึงอยู่ในรูปแบบของกระเทยความ (Text) ที่

นักประวัติศาสตร์เขียนหรือสร้างขึ้น โดยการอ้างวิธีการทางประวัติศาสตร์ เรื่องที่เขียนขึ้นโดยการเลือกสรรข้อมูล และการอ้างอิงหลักฐาน ล้วนผ่านกระบวนการ “ฟอก” ที่มีอิทธิพลจากหลายปัจจัย ทั้งสภาวะแวดล้อม อุดมการณ์ อำนาจมาก่อน เรื่องที่เขียนขึ้นจึงหาหลักประกันไม่ได้ว่า เป็นความจริงแต่ประการใด

สาม ความจริงทางประวัติศาสตร์ ยังถูกนักประวัติศาสตร์ทำให้เบี่ยงเบนจากความเป็นจริงในอดีตด้วย อิทธิพลของภาษา ซึ่งประกอบไปด้วยคำแต่ละคำที่มีความหมายล้นหลาม โดยการใช้ภาษาในการเขียนของนักประวัติศาสตร์เอง ยังแทรกไว้ด้วย อารมณ์ ความเชื่อ โลกทัศน์ อดีต และความมีอัตตาในตัวเอง ความจริงที่นักประวัติศาสตร์อ้างจึงเป็นเพียงความจริงที่มาจากตัวบทและภาษาที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการถ่ายทอด การเสนอความจริงที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตย่อมเป็นไปได้แน่นอน ขณะเดียวกันการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ นั้น นักประวัติศาสตร์แต่ละคนยังนำเสนอเรื่องราวในอดีตแตกต่างกันไป แม้เรื่องราวนั้นจะเป็นเรื่องราวเดียวกันก็ตาม เช่น นักประวัติศาสตร์สำนักมาร์กซิสต์ ย่อมเสนอเรื่องราวของสังคมไทย แตกต่างจากนักประวัติศาสตร์ชาตินิยม (ดูเพิ่มเติมใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 61-65)

จากปัจจัยที่แจ่มแจ้งมาข้างต้นตามแนวคิดของพวกหลังิทธิ Postmodernism ทำให้สรุปได้ว่าประวัติศาสตร์ ที่เขียนขึ้นโดยอาศัยวิธีการศึกษาและอัตวิพากษ์ของนักประวัติศาสตร์นั้นไม่สามารถจำลองภาพอดีตได้ตรง ความเป็นจริงได้ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายทั้งปวงจึงมาจากตัวบทและภาษา ซึ่งถูกมองข้ามมาตลอดว่าเป็นแค่เครื่องมือหรือสื่อระหว่างนักประวัติศาสตร์กับความจริงในอดีต อดีตอันจริงแท้จะถูกสื่อออกมาหรือไม่ อดีตจะมีอยู่จริงไหมเป็นสิ่งที่ยืนยันไม่ได้ เพราะอดีตที่เรารับรู้มักเป็นเศษเสี้ยวกระจัดกระจายให้ความหมายหลายอย่าง ไม่มีความหมายตายตัว ไม่มีความชัดเจนแบบใดแบบหนึ่ง สัจจะความจริงแท้จึงหลุดจากมือ นักประวัติศาสตร์ มาตลอดความรู้ทางประวัติศาสตร์จึงเป็นชุดแบบแผนของภาษาและถ้อยคำให้เกิดความหมายที่ทำให้เราเชื่อว่าเป็นความจริงในอดีต ประวัติศาสตร์ก็คือ “วาทกรรม” (ธงชัย วินิจจะกูล, 2544 : 365)

Postmodernism : ประวัติศาสตร์...ความจริงแท้หรือเพียงแค่วาทกรรม

ทัศนะของนักคิดแบบ Postmodernism ที่มีต่อประวัติศาสตร์ว่าเป็นความรู้ที่มาจากชุดแบบแผนของภาษานั้นเป็นแนวคิดที่เห็นว่า ภาษาไม่ใช่สิ่งสะท้อนความจริง แต่ภาษาสร้างความจริงขึ้นมา ประวัติศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน คือเป็นความจริงในอดีตที่ถูกสร้างโดยนักประวัติศาสตร์ ซึ่งใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ทัศนะดังกล่าวทำให้นักคิดแบบ Postmodernism ให้ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ในลักษณะของความเป็น “วาทกรรม” (Discourses) กันมากขึ้น

วาทกรรมทางประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์ในฐานะวาทกรรม จะมีความหมายอยู่สองนัยคือประการแรก การเป็นแบบแผนของภาษา ซึ่งก็คือแบบแผนที่เรียบเรียงหรือกำหนดขึ้นในลักษณะตัวบท ที่ต่างก็เป็นการตีความเสนอภาพอดีตที่แตกต่างกันไป โดยที่แต่ละรูปแบบภาษาที่สร้างมานั้นสามารถที่จะอ่านและตีความออกไปได้หลายอย่าง ส่วนประการที่สองวาทกรรมประวัติศาสตร์จะเป็นเรื่องของระบบความคิดที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด อันนี้หมายถึงทั้งตัวนักประวัติศาสตร์เอง และผลงานทางประวัติศาสตร์ที่ผลิตขึ้นนั้นมิเจือปนอย่างไร นักประวัติศาสตร์เขียนผลงาน เพื่ออะไร เพื่อใคร มีอำนาจ อุดมการณ์ และผลประโยชน์ใดมากำหนดหรือมีอิทธิพลต่องานเขียน (ธีระ นุชเปี่ยม, 2540 : 6) ดังนั้นวิธีการทั้งหลายที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการผลิตผลงานแต่กลับมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญจึงได้แก่การเขียน การสร้างโครงเรื่อง การประมวลข้อมูลขึ้นมาเป็นเรื่องเป็นราวหรืออีกนัยก็คือ วิธีการแต่งประวัติศาสตร์ขึ้นมา (ธงชัย วินิจจะกูล, 2544 : 365)

หากพิจารณากระบวนการสร้างวาทกรรมทางประวัติศาสตร์โดยนัยแรก คือการเป็นแบบแผนของภาษานั้น จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสัญลักษณ์ซึ่งประกอบด้วย คำและความหมายกับความคิดที่เราเข้าใจในความหมายนั้น ซึ่งหากยอมรับว่า ภาษานั้นยืดหยุ่นและลื่นไหลไม่อาจกำหนดหรือยึดเกาะให้มีความหมายแน่ชัด ผลงานทางประวัติศาสตร์ย่อมมีการตีความได้แตกต่างหลากหลาย ดังนั้นในการเขียนประวัติศาสตร์จะเป็นไปไม่ได้หรือที่จะทำให้สิ่งไม่มีตัวตน มีตัวตนขึ้นมา(ธีระ นุชเปี่ยม, 2537 :12) ขณะเดียวกันการที่ประวัติศาสตร์มีการพรรณนาความที่ดำเนินไปตามโครงสร้างที่มีจุดเริ่มต้น คำโครงเรื่อง และบทสรุปจึงเป็นงานประวัติศาสตร์ซึ่งไม่ได้แตกต่างจากรรณคดีตรงที่มีการเล่าเรื่องและใช้จินตนาการ แม้ว่านักประวัติศาสตร์จะอ้างว่าสร้างเรื่องมาจากข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงในอดีต แต่เนื่องจากข้อมูลนั้นถูกฟอกมาแล้วด้วยโลกทัศน์และอุดมการณ์ในตัวผู้เขียนเอง ทำให้นักประวัติศาสตร์สามารถสร้างนวนิยายที่แตกต่างกันขึ้นมากได้ ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในอดีต แต่นักประวัติศาสตร์เป็นผู้สร้างเรื่องราวขึ้นมาสำหรับอดีตนั้น (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 65)

ส่วนนัยที่สอง วาทกรรมทางประวัติศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับการมีอิทธิพลหรือแม้กระทั่งมีส่วนกำหนดกระบวนการทางสังคมและประวัติศาสตร์ด้วย ประวัติศาสตร์ที่สะท้อนค่านิยมและอุดมการณ์ทางสังคมก็คือประวัติศาสตร์ที่พยายามจะชี้นำสังคม หลอหล่อมสังคมไปในแนวทางนั้นๆ ประวัติศาสตร์แบบนี้จึงสอดคล้องกับโลกทรรศน์และความต้องการของผู้มีอำนาจหรือชนชั้นนำในสังคมนั้นๆ ประวัติศาสตร์ในแง่ของ “ความรู้” ที่ถูกผลิตออกมาโดยเนื้อแท้แล้วอาจเป็นเพียงวาทกรรมทางอุดมการณ์ที่สะท้อนทัศนะเช่นนั้น ก่อเกิดเป็น “ประวัติศาสตร์” “เพื่อใคร” ประวัติศาสตร์ในแง่นี้ก็คือ ลักษณะวิธีการที่ชนชั้นหรือกลุ่มในสังคมสร้างเอกลักษณ์แห่งตนขึ้นมากการที่นักประวัติศาสตร์หรือพี่น้องอดีตโดยมีกลุ่มเป้าหมายอยู่ในใจ ทำให้บรรดาผลงานของนักประวัติศาสตร์แต่ละแนว มีทัศนมุมมองและการคาดหวังต่างกันด้วยปัจจัยดังกล่าว นักประวัติศาสตร์จึงได้ชื่อว่ามิได้แสวงหาความจริงโดยตรง แต่ทว่าเป็นความจริงที่มีความนัยเกี่ยวข้อง(Relevant truth) ในทางใดทางหนึ่ง(ธีระ นุชเปี่ยม, 2539 : 18) เช่นประวัติศาสตร์สุโขทัย ที่ถูกสร้างโดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและหลวงวิจิตรวาทการ ย่อมมีสาระที่แตกต่างกัน เพราะมีอุดมการณ์การสร้างต่างกัน เป็นต้น การแสวงหาความจริงที่แฝงไว้ด้วยนัยยะดังกล่าวทำให้ ภววิสัย(ความเป็นกลาง) ในทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งเพ้อฝัน (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 63)

ปฏิกิริยา Postmodernism : ประวัติศาสตร์ยังไม่ล่มสลาย

การวิพากษ์วิชาประวัติศาสตร์โดยนักคิดสกุล Postmodernism นั้นก่อให้เกิดปฏิกิริยาในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์หลายประการ ที่สำคัญคือ มีการถกเถียงกันว่าแท้ที่จริงแล้วธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์เป็นเช่นใด เพราะคำวิพากษ์ของนักคิดสกุล Postmodernism ก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างตัวนักประวัติศาสตร์คือศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีตซึ่งมีเงื่อนไขและขอบเขต การศึกษาอดีตโดยนัยทางประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับอดีตทั้งหมดแต่เป็นอดีตที่เป็นประสบการณ์และพฤติกรรมมนุษย์เป็นสำคัญ ดังที่นักปรัชญา อย่าง W.H. Walsh กล่าวว่า อดีตส่วนที่นักประวัติศาสตร์สนใจศึกษานั้นคือ “อดีตของมนุษย์ชาติ” ความสนใจต่อมนุษย์ชาติมิได้เป็นแค่ความอยากรู้อยากเห็น แต่ต้องการหาความหมายจากอดีตของตนด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายที่จะให้ความกระจ่างสร้างเอกลักษณ์และความชอบธรรมแห่งการดำรงอยู่ของตนเองตลอดจนของสังคมและประเทศชาติ ประวัติศาสตร์จะแสวงหาความหมายจากร่องรอยที่ยังหลงเหลืออยู่ในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่สิ่งของจนถึงเอกสารข้อมูลร่องรอยเหล่านี้ก็คือหลักฐาน ในการนำเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ (ธีระ นุชเปี่ยม, 2540 : 44-45)

การเข้าถึงความจริงของนักประวัติศาสตร์จะแตกต่างจากแนวคิดของพวกัลทิ Postmodernism ที่มองในแง่มนุษยวิทยา ว่านักประวัติศาสตร์ไม่มีทางเข้าถึง เพราะความจริงโดยนัยของนักประวัติศาสตร์ก็คือความจริงในอดีตที่นักประวัติศาสตร์สร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา บนพื้นฐานของหลักฐาน เอกสารและคำถามที่ตั้งไว้อย่างรัดกุมว่า เหตุการณ์หนึ่งหรือปรากฏการณ์หนึ่งได้เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงไปและมีผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลหรือสังคมอย่างไร องค์ความรู้ใหม่นี้อาจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือความจริงซึ่งแม้แต่คนร่วมสมัยอาจจะไม่ทราบเลยก็ได้ ความจริงในทางประวัติศาสตร์จึงเป็นเพียงข้อสรุปที่อาจน่าเชื่อถือหรือไม่น่าเชื่อถือก็ได้ ดังนั้นในบางครั้งแม้ว่านักประวัติศาสตร์มิได้ข้อมูลจากอดีตโดยสมบูรณ์ แต่เขาอาจจะอธิบายภาพอดีตอย่างสมจริงสมจังด้วยประสบการณ์ ส่วนการอธิบายจะบิดเบือนหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม อิทธิพลอุดมการณ์ ชาติตระกูลผลประโยชน์ และความมีอคติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก หน้าที่ในอุดมคติของนักประวัติศาสตร์ที่ว่าการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในอดีตและการนำเสนอทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นจริงในอดีตนั้น โดยทางปฏิบัติแล้วคงไม่มีนักประวัติศาสตร์คนใดทำได้ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2541 : 66,69)

กล่าวโดยรวมก็คือ นักประวัติศาสตร์คือผู้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในอดีตโดยเลือกเหตุการณ์สำคัญมาศึกษาบนพื้นฐานของข้อมูลและหลักฐาน เพื่อวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ต่างๆ และสรุปสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา ส่วนการอธิบายภาพอดีตจะบิดเบือนหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิจารณญาณในตัวนักประวัติศาสตร์เอง ภาพอดีตที่เกิดขึ้นจึงเป็นการจำลองภาพตามจินตนาการของนักประวัติศาสตร์ ซึ่งมีอาจสมบูรณ์ได้ในแง่ความเป็นจริง อดีตตามแนวทางประวัติศาสตร์จึงเป็นคนละความหมายกับแนวคิด Postmodernism อย่างไรก็ดีตามแม้ว่าความเข้าใจระหว่างนักประวัติศาสตร์กับแนวคิด Postmodernism จะแตกต่างกันแต่เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดแบบ Postmodernism นี้ได้ปลุกกระแสประวัติศาสตร์ที่เคยซบเซาให้มีชีวิตชีวอีกครั้งหนึ่ง เพราะนักประวัติศาสตร์หลายกระแส หลายสำนัก ได้หันมาทบทวนวิธีการของตนเอง ก่อนรับเอาแนวคิดแบบ Postmodernism ไปปรับใช้ในวิธีการศึกษา

Postmodernism กับการศึกษาประวัติศาสตร์

การนำแนวคิดแบบ Postmodernism มาศึกษาประวัติศาสตร์จะอยู่บนพื้นฐานที่ว่าประวัติศาสตร์เป็นรูปแบบวาทกรรมเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางภาษามากกว่าความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์จะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยใช้คำและสร้างเนื้อหาที่ยากขึ้นเป็นโครงเรื่อง (Plot) ด้วยการจัดระเบียบสื่อความหมายที่ต้องการเหมือนกับรหัสที่เป็นการเล่าเรื่องให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ชุดหนึ่งในประวัติศาสตร์ การวางโครงเรื่องคือกระบวนการเลือกแนวเรื่องให้เหมาะสมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงเป็นปฏิบัติการเชิงวรรณกรรมหรือเป็นการแต่งเรื่องนักประวัติศาสตร์ยังใช้อธิบายด้วยเหตุผลที่เป็นทางการและด้วยนัยทางอุดมการณ์ การเขียนประวัติศาสตร์จึงเป็นเพียงรหัส (Code) ภายใต้รหัสเหตุการณ์จะถูกนำเสนอตามโครงเรื่องหรือประเภทของเรื่อง ประวัติศาสตร์จึงเป็นเพียงผลผลิตของการสร้างสรรค์ทางภาษา ความรู้ทางประวัติศาสตร์จึงเป็นผลผลิตของการบรรยายใต้ระบบสัญลักษณ์และโครงเรื่อง (วารุณี ไอสถาภมย์, 2539 : 22-23) ด้วยแนวความคิดดังกล่าวทำให้ประวัติศาสตร์แบบ Postmodernism มุ่งเน้นการศึกษาไปที่ระบบความคิดที่เป็นวาทกรรมและประเด็นที่ว่าด้วยการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ในสังคมโดยมีเป้าหมายการเมือง (ธีระ นุชเปี่ยม, 2545 : 38)

ในเรื่องของระบบความคิดที่เป็นวาทกรรมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการตั้งข้อสังเกตว่าผลงานของนักประวัติศาสตร์ซึ่งอ้างว่ามีการอธิบายเหตุการณ์และความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ได้ใกล้เคียงความจริงและสมเหตุสมผลนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงการควบคุมอดีตและทออดีตให้ดูเป็นจริงมากกว่า เช่นงานเขียนของหลวงวิจิตร

วาทกรรม ซึ่งพยายามอธิบายเหตุการณ์ปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ด้วยการอธิบายเหตุการณ์นี้ใหม่เพื่อสยบความน่ากลัว และพลังรัฐประหารเป็นต้น นอกจากนี้การใส่สีสันระบอบปัจจุบันและผสมผสานศาสตร์อื่นมาในผลงาน ทำให้นักประวัติศาสตร์ประสบความสำเร็จที่ให้อดีตมีชีวิตและมีอำนาจในตัวเองต่ออดีต ดังนั้นประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจึงมีฐานะที่เป็นรูปแบบของความรู้ และในฐานะรูปแบบของอำนาจนักประวัติศาสตร์จึงอยู่ในฐานะอภิสิทธิเพราะเขาเป็นผู้รู้อดีต กลายเป็นปัญญาชนที่เป็นนายเหนืออดีต และเพื่อให้วาทกรรมทางประวัติศาสตร์เป็นรูปธรรมมากขึ้นหรือได้รับการปฏิบัติ การสร้างตัวแทนทางประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อปลุกชีวิตให้คืนสู่อดีต โดยอดีตนั้นต้องเป็นอดีตที่ได้รับการจดจำอย่างไม่หยุดยั้งไม่เปลี่ยน เพราะสัญลักษณ์อดีตปรากฏเป็นจริง เช่น อนุสาวรีย์ วัด ภาพจิตรกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ วันสำคัญ (ศิวรักษ์ ศิวมณี, 2539 : 68)

ส่วนในเรื่องการสร้างตัวตน Postmodernism จะให้ความสำคัญต่อการเรียกร้องที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม หรือความเป็นท้องถิ่น และความแตกต่างหลากหลายไม่ว่าจะในแง่ของ “เพศ” “เชื้อชาติ” ดังนั้น นักประวัติศาสตร์แบบ Postmodernism จะเริ่มมองให้กว้างออกไปจากเรื่องเดิมๆ (การเมือง เศรษฐกิจ สังคม) ไปมองเรื่องเพศ(gender) เช่น พวกเฟมินิสต์ ไปมองเรื่องเชื้อชาติ เด็กและคนกลุ่มอื่นโดยเฉพาะเรื่องราวของผู้ที่ถือว่าอยู่ชายขอบ ซึ่งปราศจากอำนาจหรือตกเป็นเหยื่อ โดยการศึกษาจะอยู่ในกรอบประเด็นหลักคือเพศ เชื้อชาติ ชนชั้น (gender, race, class) และอัตลักษณ์(Identity) นั่นเอง (ธีระ นุชเปี่ยม, 2545 : 46)

ความสงสัย

แนวคิด Postmodernism นับว่าท้าทายประวัติศาสตร์อย่างถอนรากถอนโคนในแง่ของภววิสัยเนื่องจากเห็นว่าประวัติศาสตร์คือกลไกของภาษาและสัญลักษณ์ในการสร้างความหมายทำให้นักประวัติศาสตร์มีอาจเข้าถึงความจริงแท้ของอดีตได้ การท้าทายดังกล่าวแม้จะมีอาจลบล้างแนวคิดและจารีตการเขียนประวัติศาสตร์แบบสมัยใหม่ลงอย่างสิ้นเชิง แต่อย่างน้อยก็ทำให้เกิดปฏิกิริยาในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่า กระแสความคิดนี้สร้างวิกฤติความรู้ทางประวัติศาสตร์ขึ้น โดยในทางกลับกันกระแสความคิดนี้ก็กลับเป็นการพัฒนาแนวทางการแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่อีกแนวทางหนึ่ง การที่ Postmodernism ได้ท้าทายและตั้งข้อสังเกตต่อความรู้แบบวิทยาศาสตร์โดยตัว Postmodernism ยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนนั้นทำให้ถูกตั้งข้อกังขาตลอดจนตั้งคำถามกลับต่อแนวคิดนี้อยู่เสมอ และเป็นที่แน่นอนว่าในภายภาคหน้าย่อมมีกระแสความคิดใหม่ขึ้นมาท้าทายแนวคิดนี้อันเป็นไปตามหลักการขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่า เมื่อมีเกิดย่อมมีแตกดับ เมื่อมีขึ้นก็ย่อมมีลง สารพัดทั้งหลายล้วนแต่ความเป็นอนัตตา

อ้างอิง

- ไชยันต์ ไชยพร.ประวัติศาสตร์ : “วิถีความพยายามของมนุษย์ต่อความรู้เทพเจ้า”, ในว.ธรรมศาสตร์,ปีที่ 19 ฉบับที่ 2, 2536.
- ธงชัย วินิจจะกูล. “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบ Postmodernism”, ใน สิมโครตเหง้าก็เผาแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2541.
- ธีระ นุชเปี่ยม. “ความย้อนแย้งของอดีต”, ในความย้อนแย้งของอดีต พิพิธนิพนธ์ เชิดชูเกียรติ พลตรี ม.ร.ว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี. วินัย พงศ์ศรีเพียร บรรณาธิการ : มปท, 2537.
- ธีระ นุชเปี่ยม. “ปรัชญาประวัติศาสตร์แนวจิตนิยม”, ในว.โลกประวัติศาสตร์, ปีที่ 4 ฉบับที่1 (ตุลาคม-ธันวาคม), 2538.